

БИБЛИОТЕКИТЕ И ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ

Росица Добрева, Николай Лазаров

Регионална библиотека „Стилиян Чилингиров“, Шумен

Резюме: Текстът разглежда дигиталната трансформация като многоаспектен и динамичен процес, който обхваща не само внедряването на нови технологии, но и цялостно институционално обновление, стратегическо реструктуриране и преосмисляне на ролята на библиотеките като културни институции в съвременната дигитална епоха.

Дигитализацията е не само техническа необходимост, а дълбока културна трансформация, която променя начините на създаване, съхранение, достъп и възприемане на културното наследство, като същевременно отваря нови възможности за иновации, образование и ангажиране на аудиторията. Изследването разкрива дигитализацията не просто като технически процес, а като дълбока културна трансформация, която преосмисля ролята на библиотеките в дигиталната епоха. На базата на наблюдения, проучвания и изследвания на конкретната дейност на шуменската регионална библиотека се подчертава необходимостта от цялостна дигитална трансформация на библиотеките, насочена към адаптиране спрямо новите очаквания на публиката и осигуряване на устойчив достъп до културното наследство чрез иновативни и персонализирани дигитални решения.

Ключови думи: трансформация; библиотеки; дигитализация; иновации; модернизация

ВЪВЕДЕНИЕ

Дигиталната трансформация и отражението ѝ върху всички обществени процеси са въпроси от стратегическо значение за разгръщане на икономическия потенциал, подобряване на условията на труд и качеството на живот. Дразтичните промени във всички сфери на обществения живот, предизвикани от технологичния скок, неминуемо водят до необходимостта от промени в управлението и институциите. Промени настъпват в системите на пазара на труда, образованието, здравеопазването, културата, околната среда и др. Дигиталната трансформация оказва все по-силно влияние върху областта на изкуствата и културата.

Необходимостта от дигитално представяне на културното наследство е базирана върху разбирането, че съвременният свят е навлязъл в нов етап от своето развитие, с формирано нов тип информационно общество с присъщите му характеристики на обмен на информация и културна комуникация в реално време. Предвид темповете на технологичния напредък внедряването на дигитални решения в областта на културното наследство в България е все по-належащо. Необходимо е цялостно реформиране на политиките на държавата по дигитализиране, опазване, съхранение и популяризиране на културното наследство, с цел да се осигури свободен достъп на всички заинтересовани страни до културното богатство на страната.

Дигиталната трансформация на сектора на културното наследство има също така икономически и социални ползи за Европейския съюз и в частност за България, като допринася за подобряване на европейския растеж, заетостта и благосъстоянието. Достъпът до културното наследство създава по-благоприятна среда за културен обмен и предоставя нови възможности за творчество и иновации.

Все по-осезаема е необходимостта културните институции и в частност библиотеките да се адаптират към динамичните промени в съвременното информационно общество. Достъпът до културно съдържание се пренася в он-лайн среда, а очакванията на потребителите са насочени към интерактивни, дистанционни и персонализирани форми на комуникация.

МЕТОДОЛОГИЯ

Все по-належащо е управлението на библиотеките да бъде ориентирано към изграждане на нови компетентности и създаване на иновативни културни продукти. За да бъде разпознаваема и успешна, библиотеката трябва да работи в посока на развиване на ефективни модели за устойчиво управление и социализация на културно-историческото наследство. Чрез методите на наблюдение, системен анализ, прилагане на метода на аналогията за идентифициране на връзките и взаимодействията в съвременната информационна и технологична среда са разгледани иновациите и дигиталните технологии, базирани на ИКТ, с цел отчитане на ползите за успешното позициониране на библиотечната институция в съвременното общество. Настоящият доклад има за цел да представи кратък обзор на процесите и услугите, както и на добрите практики на шуменската регионална библиотека в подкрепа на местната общност.

Дигиталните технологии в Регионална библиотека „Стилиян Чилингиров“

Разгледани са опитът на Регионална библиотека „Стилиян Чилингиров“ и представянето ѝ в дигитална среда. Анализирани са редица проекти, които превръщат библиотеката в пример за иновативна институция – от внедряване на КОНА и RFID система, през дигитализация на културно наследство, до създаване на роботизирани ателиета и използване на модерни устройства за хора със зрителни увреждания. Представени са и бъдещите планове за технологично развитие и интеграция на съвременни информационни системи.

Библиотечният сектор преминава през значителна дигитална трансформация, като използва модерни технологии за запазване, представяне и разпространение на културно наследство, подобряване на посетителското изживяване и разширяване на достъпа до културни ресурси. Внедряването на нови технологии представлява изключително сложен и многопластов процес, който изисква внимателен подход и дълбоко разбиране на различните предизвикателства (Georgiev 2015).

Модернизирването на библиотеките изисква значителни финансови средства за закупуване на съременно техническо оборудване, специализиран

софтуер и необходимата инфраструктура. Не по-малко важна е нуждата от специализирано обучение на персонала. Технологичните иновации налагат нови умения и компетентности, които съществуващият екип трябва да усвои. Появата на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) доведе до динамична промяна в организацията и достъпността на информацията в епохата на електронните формати и виртуалния информационен поток (Ruseva 2014).

Регионална библиотека „Стилиан Чилингиров“ е една от водещите културни институции в България. На базата на проучване и анализ на подходящите софтуери и платформи на пазара, през 2024 г. е взето решение за преминаване към системата КОНА. Тя е изключително подходяща поради своята икономическа ефективност като opensource платформа, която елиминира разходите за лицензи и позволява реинвестиране на средства в развитие на библиотечните дейности. Пълната българска локализация, включително поддръжка на кирилица и възможности за работа с местни библиографски стандарти, прави КОНА идеален избор за библиотека с богати краеведски и исторически колекции. Вградените инструменти за управление на читателски профили, онлайн каталог и самообслужване радикално подобряват достъпа до информационни ресурси за местната общност. КОНА превръща библиотеката в модерен информационен център, който активно ангажира млади потребители и преодолява дигиталното разделение.²

Друга дейност, създаваща качествено ново съдържание и нова визия в съвременните реалности, е партньорското участие на библиотеката в проекта „Създаване и представяне на дигитално достъпно културно наследство на община Шумен“, финансиран по ОП „Културно предприемачество, наследство и сътрудничество“ чрез Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2014 – 2021 г. Основната задача на проекта е дигитализиране на 30 000 единици движимо културно наследство. Тази мащабна дигитализация стана възможна благодарение на модернизацията на техническата база на три ключови културни институции в Шумен – библиотека, музей и галерия. Библиотеката вече има дългогодишен опит в дигитализацията на ценни книжни фондове, което допълнително улесни реализацията на проекта.¹

В рамките на проекта в Регионалния исторически музей се създаде модерна дигитална лаборатория, а Художествената галерия се снабди с професионално фотографско оборудване. По проекта е изработена онлайн платформа, осигуряваща свободен достъп до дигитализираните културни обекти. Важно направление е и интеграцията на дигитализираното съдържание в образователния процес в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ (Dobrev 2023).

По време на пандемията от COVID-19 в библиотеката се въведе нова услуга, свързана с възможността читателите да заемат книги за вкъщи и да ги връщат в удобно за тях време, несъобразено с работното време на институцията. На централния вход са монтирани външни станции за заемане и връщане на лите-

ратура. Станцията за връщане на литература е клетка, в която читателят пуска книгите, които трябва да върне на библиотеката, и в рамките на следващия работен ден те се отписват от читателския му картон. Станцията за заемане на литература (библиомат) представлява програмируеми клетки, всяка с електронна ключалка с код. След направена заявка на имейл или по телефон читателят получава есемес съобщение с номер на клетка и код за достъп, след което в рамките на 24 часа трябва да вземе заявените книги и да освободи клетката. Библиоматът е с QR кодове за бърз достъп до имейла и телефона за заявка.³

С грижа към хората със специални потребности, за обезпечаването на равен достъп до информация, в библиотеката е осигурено устройството OrCam MyEye 2. Интуитивното устройство за изкуствено зрение е предназначено за читатели с цялостно или частично нарушение на зрителната функция. Устройството чете текст в реално време от всякакви повърхности, като вестници, книги, екрани на компютри и пр. Към устройството са включени сензорна лента, LED индикатор, магнити за закрепване към приставка, монтирана на рамката на очила.⁴ Устройството може да се използва напълно безплатно от регистрирани читатели на библиотеката.

Шуменската библиотека е един от първите центрове в страната, в които започва създаването на електронен архив с цел изграждане на дигитална библиотека. През 2006 г. започва работа библиотечното „Дигитално студио“.

Приоритет в дейността по дигитализация са фондовете, които попадат в категорията „книжовно културно наследство“, в смисъла, който Законът за културното наследство влага в този термин, както и тези с локално значение. В процеса на организиране и предоставяне на достъп до дигитални информационни ресурси усилията на екипа по изграждането на сайта са ориентирани към мисленето и потребностите на потребителите. Изработеният сайт е достъпен на уеб-адрес <http://digi.libshumen.org/>. Структурата е лека и интуитивна, а дизайнът е съобразен със съвременните технологии и устройства (Angelov 2016).

Библиотеката по своята същност е отворена за иновации система, подходяща за въвеждане на нови технологии и произлизащите от тях ефекти. В началото на 2024 г. стартира амбициозен план за внедряване на RFID технология, с което се целят цялостна дигитализация и повишаване на сигурността на библиотечния фонд, наброяващ над 720 000 библиотечни документа. Разработен е прецизен план за маркиране и за подробно планиране, включващо анализ на колекцията и посещаемостта, за да се определи оптимален брой станции за самообслужване и точки за сигурност. Това позволи поставянето на 100 000 електронни тага в два големи подръчни фонда само за една година.

Паралелно с RFID системата библиотеката оборудва професионално звукозаписно студио за запис на подкасти, свързани с насърчаване на четенето. Фокусът при дизайна на студиото е върху оптималната акустична среда, постигната чрез звукоизолация и акустична обработка за елиминиране на външни шумове и постигане на чист звук. Осигурената техника позволява едновременно записване на множество аудиоизточници и висококачествено видеозаснемане

на интервюта с автори и дискуссионни панели, което разширява възможностите за разпространение и чрез визуални платформи.

Чрез създаването на тези културно-информационни услуги библиотеката не само привлича традиционните любители на книги, но и създава мост към нови аудитории, които предпочитат аудио-визуалното потребление на съдържание.

На входа на Регионалната библиотека е поставено информационно табло. Това е 32" сензорен екран, на който е качена информация, разкриваща богатото културно-историческо наследство на шуменския край чрез детайлна географска карта с интерактивни възможности. Посетителите могат да се запознаят с десетки местни исторически обекти, да разгледат разнообразно мултимедийно съдържание и да научат подробности за всеки паметник. Дизайнът на таблото е резултат от креативността на библиотечни специалисти, които превърнаха старо оборудване, рециклирани метални и дървени части в модерен киоск. Технологичното решение демонстрира иновативния подход към дигитализацията на културното наследство – от внимателния подбор на обекти, през използването на специализирани 360-градусови камери, чак до създаването на пълноценен цифров архив.

ИЗВОДИ

На базата на осъществения преглед на нововъведенията в шуменската регионална библиотека се потвърждава изводът, че иновациите и технологичните нововъведения са ключов фактор за успеха и привличането на нови потребители. С оглед на необходимостта от постоянно развитие и усъвършенстване на обществените библиотеки е крайно наложително да се създаде дългосрочна стратегия за използване на възможностите на дигитализацията и да се осигури устойчива библиотечна среда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Днес въвеждането на пълна дигитализация е без алтернатива. Това е породена необходимост, свързана с осъществяване на пълноценни процеси по опазване, съхраняване и споделяне на културното наследство, както и провокирана от нуждите на потребителите.

Инвестирането в дигитални технологии вече не е въпрос на избор, а на неотложна необходимост.

Българските библиотеки имат потенциал за развитие и разширяване на културно-образователните си услуги, но е необходима и финансова подкрепа от държавните институции.

БЕЛЕЖКИ

1. https://digitalk.bg/it_projects/2022/03/09/4321722_shumen_digitalizira_kulturnoto_si_nasledstvo/ [viewed 5 May 2025].
2. КОНА Community (n.d.). Open Source Integrated Library System [viewed 3 May 2025]. Available from: <https://koha-community.org>.

3. LIBSHUMEN.ORG. (n.d.). Библиотека Шумен. Available from: <https://libshumen.org/%d1%83%d1%81%d0%bb%d1%83%d0%b3%d0%b8/%d0%b7%d0%b0%d0%b5%d0%bc%d0%b0%d0%bd%d0%b5-%d0%b8-%d1%87%d0%b5%d1%82%d0%b5%d0%bd%d0%b5-%d0%b7%d0%b0-%d0%b2%d1%8a%d0%b7%d1%80%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%bd%d0%b8/>.
4. https://www.orcam.com/en-us/home?srsId=AfmBOormF23pGQu5-DN8qSZees_miizXXKq_RZXw3ZbhhSQKYY2UwnYN.

ЛИТЕРАТУРА

- АНГЕЛОВ, З. и др., 2016. Създаване на сайт на дигитална библиотека на РБ „Стилиан Чилингиров“ – концепция и разработване. *Библиотеките на XXI век: практики, комуникации, ефективност*. Сборник с доклади от Национална конференция с международно участие. Шумен: РБ, с. 27 – 39.
- ГЕОРГИЕВ, Д., 2015. Регионалната библиотека и представянето ѝ в дигиталния свят. *Преславска книжовна школа*. Том 15. Шумен, с. 451 – 459. [viewed 3 May 2025]. Available from: https://drive.google.com/file/d/1TKwh1TsnFeJUtfol789_HR2hCf9CetuK/view.
- ДОБРЕВА, Р., 2024. Създаване и представяне на дигитално достъпно културно наследство на община Шумен. *XXII национална научна конференция с международно участие „Библиотеки – четене – комуникации“*. Народна библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново. Available from: <https://libraryvt.com/images/conferences/2023/Proceedings/Rositsa-Dobрева.pdf>.
- РУСЕВА, В., 2014. Международна конференция „The Digitisation Days“ или новите постижения в технологиите за цифровизация на текст. *Библиосфера: Е-писание*, № 18, 2014. Available from: https://bibliosfera.eu/?page_id=2374.

REFERENCES

- ANGELOV, Z. i dr., 2016. Sazdavane na sayt digitalna biblioteka na RB „Stiliyan Chilingirov“ – kontseptsia i razrabotvane. *Bibliotekite na XXI vek: praktiki, komunikatsii, effektivnost*. Sbornik s dokladi ot Natsionalna konferentsiya s mezhdunarodno uchastie. Shumen: RB, s. 27 – 39.
- GEORGIEV, D., 2015. Regionalnata biblioteka i predstavyaneto y v digitalniya svyat. *Preslavska knizhovna shkola*. Tom 15. Shumen, pp. 451 – 459. [viewed 3 May 2025]. Available from: https://drive.google.com/file/d/1TKwh1TsnFeJUtfol789_HR2hCf9CetuK/view.
- DOBREVA, R., 2024. Sazdavane i predstaviane na digitalno dostupno kulturno nasledstvo na obshtina Shumen. *XXII natsionalna nauchna konferentsiya s mezhdunarodno uchastie „Biblioteki – chetene – komunikatsii“*. Narodna biblioteka „P. R. Slaveykov“ – Veliko Tarnovo. Available from: <https://libraryvt.com/images/conferences/2023/Proceedings/Rositsa-Dobрева.pdf>.
- RUSEVA, V., 2014. Mezhdunarodna konferentsiya „The Digitisation Days“ ili novite postizheniya v tekhnologiite za tsifrovizatsiya na tekst. *Bibliosfera: E-spisanie*, № 18, 2014. Available from: https://bibliosfera.eu/?page_id=2374.

LIBRARIES AND DIGITAL TRANSFORMATION

Abstract: *The text examines digital transformation as a multifaceted and dynamic process that encompasses not only the implementation of new technologies, but also a comprehensive institutional renewal, strategic restructuring and rethinking of the role of libraries as cultural institutions in the modern digital age.*

Digitization is not just a technical necessity, but a profound cultural transformation that changes the ways of creating, preserving, accessing and perceiving cultural heritage, while opening up new opportunities for innovation, education and audience engagement. The study reveals digitization not just as a technical process, but as a profound cultural transformation that rethinks the role of libraries in the digital age. Based on observations, studies and research on the specific activities of the Shumen library, the need for a comprehensive digital transformation of libraries is emphasized, aimed at adapting to the new expectations of the audience and ensuring sustainable access to cultural heritage through innovative and personalized digital solutions.

Keywords: *transformation; libraries; digitalization; innovation; modernization*

Rositsa Dobрева, PhD

Regional Library “Stiliyan Chilingirov”
Shumen, Bulgaria
E-mail: rositsadobрева63@gmail.com

Nikolay Lazarov

Regional Library “Stiliyan Chilingirov”
Shumen, Bulgaria
E-mail: nikolaylazarov@gmail.com